

Pathological Study of the Religious War in Mathnawi

Somayeh Kianmehr

Ph.D. Student in Persian Language and Literature, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran

Khodabakhsh Asadollahi*

Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

Amin Navakhtimoghaddam

Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran

Abstract

One of the causes of war and bloodshed over many centuries is the disparity of religions and religious wars. The Rumi with praiseworthy skill, scientifically and principally, explains the causes of the emergence of these wars and the ways of infiltration and the ways of dealing with them in the form of two fascinating and comprehensible stories. Rumi in two stories: "The king of Judah who killed Nazarene with passion" and "The other king of Judah who tried to destroy the religion of Jesus" introduces two models of hard and soft war to root out sectarian and religious wars from the standpoint of world principles and politic techniques. In this research, the following items were investigated by the techniques of psychological operations (soft war) and hard one: «1) - characteristics of hard and soft war, 2) -the factors of creating war from Rumi's viewpoint, 3) -the psychological operations tool (soft power) and soft threat, 4) -the tool of hard war, 5) -the components of soft war in sectarianism and the creation of proxy war. The result is that Rumi, as an expert and experienced politician, has been rooting and discovering why and how these wars and their continuity throughout the ages rang the bell to prevent the destruction of religion and the influence of demons in the world of politics and power over the centuries.

Keywords: Molavi, World Peace, Politics, Religious Wars, Hard and Soft War.

* Corresponding Author: asadollahi@uma.ac.ir

- The present paper is adapted from a Ph. D thesis on Persian Language and Literature, Mohaghegh Ardabili University..

How to Cite: Kianmehr, S., Asadollahi, Kh., Navakhtimoghaddam, A. (2021). Discourse Ambits of Hypocritical Lover in Hadiqat al-Haqiqa by Sanai Based on Laclau and Mouffe's Discourse Analysis Theory. *Literary Text Research*, 25(89), 243-272. doi: 10.22054/ltr.2020.40604.2625

بررسی آسیب شناسی جنگ ادیان در مثنوی معنوی

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

سمیه کیانمهر

استاد، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

خدا بخش اسداللهی*

دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

امین نواختی مقدم

چکیده

یکی از دلایل جنگ و خونریزی در طول اعصار متمدنی، اختلاف ادیان و جنگ‌های مذهبی است که مولانا با مهارتی ستودنی به صورت علمی و اصولی برای همه بیان کرده است. هدف از تحقیق حاضر، فهم و درک علل پیدایش و چگونگی شکل‌گیری جنگ‌های بین ادیان و راه‌های نفوذ و شیوه‌های مقابله با آن به کمک دو داستان مثنوی معنوی بود که به روش توصیفی تحلیلی و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای صورت گرفته است. مولانا در دو داستان «آن پادشاه جهود که نصرانیان می‌کشت از بهر تعصب»، «پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی نمود» برای ریشه‌یابی جنگ‌های فرقه‌ای و مذهبی از دیدگاه اصول و فنون دنیای سیاست، ما را با دو مدل جنگ سخت و نرم آشنا ساخته است. در این پژوهش با استفاده از فنون عملیات روانی (جنگ نرم) و سخت: «۱- شاخص‌های جنگ سخت و نرم، ۲- عوامل ایجاد جنگ از دیدگاه مولانا، ۳- ابزار عملیات روانی (قدرت نرم) و تهدید نرم، ۴- ابزار جنگ سخت، ۵- مؤلفه‌های جنگ نرم در فرقه-سازی و ایجاد جنگ نیابتی» بررسی شد. نتیجه آنکه مولانا همانند یک سیاستمدار خبره و با تجربه به ریشه‌یابی و کشف چرایی و چگونگی این جنگ‌ها و استمرار آن در طول اعصار پرداخته و زنگ خطری برای جلوگیری از نابودی دین و نفوذ شیاطین دنیای سیاست و قدرت در طول قرون نواخته است.

کلیدواژه‌ها: مولوی، صلح جهانی، سیاست، جنگ‌های مذهبی، جنگ سخت و نرم.

- مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه محقق اردبیلی است.

* نویسنده مسئول: asadollahi@uma.ac.ir

مقدمه

تاریخ بشری دربردارنده نمونه‌های برجسته‌ای از قتل عام‌هایی است که در تعصبات کورکورانه مذهبی و دینی ریشه داشته است؛ به گونه‌ای که می‌توان یکی از معضلات جوامع بشری را که باعث عواملی چون فقر، خشکسالی، جهالت و بی‌سوادی، استبداد، استعمار، نابرابری و... می‌شود و پیامدهای بسیار ناگواری را برای انسان‌ها در طول تاریخ به همراه دارد، جنگ‌های فرقه‌ای و مذهبی در طول اعصار متمادی دانست. هدف مولوی در این دو تمثیل برقراری صلح و دوستی و از بین بردن یکی از دلایل مهم جنگ و خونریزی است. تمامی ادیان و بیشتر مکاتب فلسفی، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی از قدیم تاکنون برای ساختن جهانی بهتر، همراه با صلح و دوستی و به دور از خشونت تلاش کرده‌اند، اما اینکه چقدر موفق بوده‌اند و چه نظراتی اعمال داشته‌اند، مهم است؛ مولوی در دو تمثیل عرفانی به زبان ساده و روان در جایگاه شخصی سیاستمدار و سیاست‌دان با آشنایی کامل به فنون سیاست جنگ سخت و عملیات روانی (جنگ نرم) و ابزار و عناصر آن که منجر به جنگ سخت می‌شود، این غده مرگ بار بشریت را مورد موشکافی دقیق قرار می‌دهد.

از دیدگاه مولانا دو مدل جنگ برای مقابله با دین و مذهب به کار می‌رود: جنگ نرم و جنگ سخت. وی در داستان اول: «آن پادشاه جهود که نصرانیان می‌کشت از بهر تعصب»، نابودی دین و پیروان آن را به وسیله جنگ نرم و در داستان دوم «پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی نمود»، شیوه جنگ سخت را برای از بین بردن دین، معرفی کرده است. مولانا در ابتدای داستان اول با براعت استهلال و با صراحت اعلام می‌کند که برای از بین بردن پیروان راستین یک دین و نابودی ایمان و اعتقاد، دشمنان از حربه قدرت نرم استفاده می‌کنند و باعث انحراف و تخلیط در دین و عامل جنگ‌های نیابتی خانمان‌سوز و ویران‌گر می‌شوند؛ در همان ابتدای داستان، جنگ سخت و مقابله با زور را در برابر جنگ نرم ناکارآمد تلقی می‌کند:

کم کش ایشان را که کشتن سود نیست دین ندارد بوی مشک و عود نیست
(۳۴۰/۱)

سر پنهان است اندر صد غلاف ظاهرش با تو چو تو باطن خلاف
(۳۴۱/۱)

در ادامه، در جاهای گوناگون داستان، شیوه‌ها و شگردهای نفوذ دشمنان و راه‌های مقابله با این مکر و نیرنگ‌ها را با کیاست و درایت بیان می‌کند؛ مولانا برای اهمیت موضوع و تأکید به این امر مهم در ادامه پس از پایان داستان «آن پادشاه جهود...»، بلافاصله داستان «پادشاه جهود دیگر که در هلاک دین عیسی سعی می‌نمود» را در دفتر اول مثنوی، نقل کرده است:

بعد ازین خون ریز درمان ناپذیر کاندر افتاد از بلای آن وزیر
(۳۹۱/۷)

یک شه دیگر ز نسل آن جهود در هلاک قوم عیسی رو نمود
(۷۴۰/۱)

گر خبر خواهی از این دیگر خروج سوره بر خوان و السماء ذات البروج
(۷۴۱/۱)

«اشارات است به واقعه‌ای که در تفاسیر قرآن کریم در ذیل آیه ۴ سوره بروج آمده است. آیه ۴ تا ۱۴ این سوره، بدین قرار است: «والسما ذات البروج والیوم الموعود و شاهد و مشهود قتل اصحاب الاخدود» سوگند به آسمان که دارای کاخ‌های سترگ است و سوگند به روز موعود و شاهد و مشهود که (مؤمنان عیسوی) در آن گودال‌ها به قتل رسیدند» (زمانی، ۱۳۸۱). در آن داستان، چون پادشاه جهود شیوه جنگ سخت را برای نابودی پیروان مسیح به کار برده است، علاوه بر اینکه موجب استحکام بیشتر دین و ایمان مسیحیان شده، خود نیز در شعله آتش جنگ و دشمنی سوخته و شکست خورده است.

جنگ نرم در عرصه سیاست از سنخ جنگ فرهنگی است و ابزار و تکنیک‌های آن از نوع ابزارهای فرهنگی است و نه ابزارها و وسایل نظامی. تصرف قلب و مغز هدف اصلی جنگ نرم است؛ وقتی به این هدف نایل شوند در حقیقت جبهه مقابل را به جبهه خودی تبدیل کرده‌اند و در چنین صورتی اصولاً نیازی به تسخیر نظامی کشور و یا دخالت رسمی و مستقیم در تغییر نظام و حاکم یک سرزمین نیست، بلکه این اهداف را خود آن ملت یا گروه‌های جامعه که همگی یا بخش عمده از آن‌ها در اثر جنگ نرم به جبهه دشمن پیوسته

اند، تأمین می‌کنند. با وجود نو بودن این واژه، عملیات روانی، همزاد بشر است. داستان فریب حضرت آدم توسط شیطان که در نهایت به اخراج حضرت آدم از بهشت منجر شد، اولین مصداق عملیات روانی است (جنیدی، ۱۳۸۸). از میان روایات قدیمی می‌توان به داستان کنفوسیوس اشاره کرد؛ وی از لائوتسه پرسید: مفهوم اندیشه تائو چیست؟ لائوتسه دهانش را گشود و چیزی نگفت. کنفوسیوس گفت: در دهان او دندانی وجود ندارد، بلکه تنها یک زبان وجود دارد. سخت‌ترین دندان‌ها نابود شدند، ولی نرم‌ترین آن‌ها، زبان، وجود دارد. قدرت و دوام نرمی بیشتر از قدرت و دوام سختی است (ویلیامز^۱، ۱۹۹۳). سان تزو^۲ در هم شکستن مقاومت دشمن بدون جنگ را برتری فوق‌العاده تلقی می‌کند (تزو، ۱۳۵۹). آنچه در این مقاله، در پی آن هستیم آسیب‌شناسی‌های مولوی از قدرت نرم و قدرت سخت دشمنان اسلام در دو داستان مثنوی معنوی است که موجبات هوشیاری و پیشگیری مخاطبان را فراهم می‌آورد.

۱. پیشینه و ضرورت پژوهش

در مورد دو مبحث «اندیشه صلح‌گرایی مولوی و جنگ» (نرم و سخت) به صورت مجزا، پژوهش‌های جداگانه‌ای انجام شده است؛ در زمینه مبحث اول، سید حامد علوی در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی دین راستین در پرتو مثنوی»، داستان «آن پادشاه جهود...» را از دیدگاه عرفانی و اخلاقی و بعضاً مسائل سیاسی به صورت توصیفی بررسی کرده است؛ از این رو، این پژوهش نمی‌تواند راهگشایی برای جلوگیری از جنگ‌های فرقه‌ای و شناخت عاملان اصلی این جنایات شود.

رحیم کوشش (۱۳۸۶) در مقاله «مولوی و مسئله اختلاف ادیان» به موضوع اختلاف ادیان از دیدگاه عرفانی و اسلامی پرداخته است. حسینعلی قبادی (۱۳۸۷) در مقاله «پیام‌های جهانی مولوی برای انسان امروز» در مورد اندیشه‌های جهانی مولانا به صورت توصیفی مطالبی را بیان داشته است. در هیچ‌کدام از این پژوهش‌ها، علل و چرایی وجود این جنگ‌ها و چگونگی مقابله با آن‌ها از دیدگاه علم سیاست بررسی نشده است؛ بنابراین، شیوه جنگ نرم و سخت بنا به ساختار داستان مولانا برای تحلیل این اثر انتخاب شد تا با شناخت عاملان و ابزارهای اصلی، شیوه‌های نفوذ، گسترش و راه‌های مقابله با آن به خوبی مشخص شود.

1- Williams, M.

2- Sun, T.

در زمینه جنگ نرم و سخت کتاب‌های متعددی مطالعه شد، در این بین کتاب «تکنیک‌های عملیات روانی و شیوه‌های مقابله با آن»، نوشته رضا جنیدی (۱۳۸۸) از کتاب‌های مفید در حوزه جنگ نرم بود. در مورد مبحث جنگ نرم در ادبیات فارسی، فقط دو مقاله از محمد مهدی پور و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله «آن روی سکه جنگ در شاهنامه» و محمدعلی پشت-دار و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله «عملیات روانی (جنگ نرم) در شاهنامه فردوسی با تأکید بر داستان رستم و اسفندیار»، مبحث جنگ نرم را به دلیل حماسی بودن شاهنامه، بررسی کرده‌اند، اما تا به حال هیچ اثر عرفانی از دیدگاه عملیات روانی (جنگ نرم) و سخت بررسی نشده است.

در این پژوهش با شناخت شیوه‌های غیراخلاقی و ضدبشری در دو داستان و از طرفی با به کار بستن تکنیک‌های انسانی و اخلاقی آن، می‌توان برای مقابله با جنگ ادیان و ایجاد صلح جهانی با استفاده از دیدگاه مولانا قدم برداشت. برای اثبات وجود جنگ نرم و سخت در دو داستان به بررسی شاخص‌های این دو مدل جنگ در داستان مولانا پرداخته شد.

۲. روش

روش تحقیق حاضر، توصیفی-تحلیلی و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای است؛ به این شیوه که برای آسیب‌شناسی جنگ ادیان، ابتدا مؤلفه‌های جنگ نرم بیان می‌شود و پس از آن بر مبنای مؤلفه‌ها، اشعار مرتبط (دفتر اول مثنوی) بررسی و تحلیل می‌شود.

۳. یافته‌ها

۳-۱. بررسی شاخص‌های جنگ ادیان

۳-۱-۱. شاخص‌های جنگ نرم در داستان اول

جدول ۱. شاخص‌های جنگ نرم در داستان اول

نتیجه	ابیات نمایانگر شاخص‌ها	شاخص‌ها
به جای گزینه جنگ سخت با عملیات روانی از راه نفوذ فرهنگی، دینی، پیروز شدند.	وزیر شاه را متقاعد کرد که به جای کشتن مسیحیان، چنین وانمود کند که وزیر به آیین مسیحیان گرایش یافته تا وزیر با طرح نقش منجی دروغین به عنوان رهبر و مبلغ دینی در بین مسیحیان نفوذ یابد. در واقع به جای گزینه جنگ، مهم‌ترین رکن فرهنگ (دین) را برای ضربه زدن انتخاب می‌کنند (۳۴۷/۱-۳۳۷).	قلمرو جنگ نرم فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است (مرادی، ۱۳۸۹).
مکر و نیرنگ وزیر در اجرای عملیات روانی، او را به اهداف موردنظر رساند.	وزیر می‌دانست که ایمان و عقیده مردم را نمی‌توان با خشم و زور از میان برداشت، بلکه هرچه زور و خشونت، سخت‌تر باشد، عقیده و ایمان مردم، استوارتر می‌شود؛ از این رو، نیرنگی ساخت و شاه هم موافقت کرد.	مکر و نیرنگ جانشین زور و خشونت
آسیب‌های وارد شده بر پیروان (ازبیین رفتن اعتقادات، برادرکشی، فتنه در دین، بدعت و...) غیرقابل جبران است.	وزیر در نقش منجی مسیح باعث بدعت در دین، شروع جنگ‌های فرقه‌ای و باعث تفرقه و اختلاف شد که کشتار زیادی در پی داشت (۱/ ۸۹۹-۳۲۴).	پیامد و خسارات آن قابل جبران نیست.
مردم به مرور زمان، منجی بودن وزیر را پذیرفتند.	جنگ نرم وزیر یهود به مرور زمان باعث شد مردم او را به عنوان منجی قبول کنند و عکس‌العملی در قبال آن نداشته باشند؛ البته بجز قشر آگاه و نخبه که تعداد آن‌ها کم بود و آن‌ها نیز به مرور، تسلیم مکر و نیرنگ وزیر شدند.	عکس‌العمل مردم فوری نیست و فرصت لازم برای نفوذ و تخریب وجود دارد.
با ایجاد نفاق و فتنه در دین و رخنه در بین پیروان، کشتار به راه افتاد.	به جای جنگ سخت با مسیحیان وزیر با مکر و نیرنگ با دست و گوش و بینی بریده از دربار شاه رانده شد؛ مسیحیان به او پناه دادند و به او اعتماد کردند. رفته رفته وزیر در میان مسیحیان نفوذ کرد و همچون معلم و مرشدی در میان آنان شناخته شد و آنان نیز دل به او سپردند در حالی که وزیر در خفا و نهان فتنه و فساد می‌انگیخت (۱/ ۴۹۹-۴۶۳).	هدف دشمن منافقانه است.

ادامه جدول ۱.

نتیجه	ابیات نمایانگر شاخص‌ها	شاخص‌ها
به عنوان مجری عملیات روانی در نقش منجی پذیرفته شد.	وزیر در نقش منجی تمام خواسته‌ها و نیازهای پیروان را برآورده می‌ساخت و در راستای آموزش دین و گسترش مسیحیت کوشش می‌کرد و تمام اعمال و رفتارهای یک منجی صادق را انجام می‌داد؛ به گونه‌ای که هیچ‌کس به او شک نکرد.	اعمال عملیات در بسته‌های قانونی شکل می‌گیرد.
وزیر در طول زمان، فرصت مناسب برای اعمال نقشه‌های خود یافت.	مدت شش سال طول کشید که وزیر در نقش منجی مسیح پذیرفته شود (۴۵۳/۱).	زمان عملیات، بلندی مدت است
هیچ‌کس از فتنه طراحی شده خیر نداشت و به عنوان رازی سر به مهر و مخفی باقی ماند.	وزیر آرام و مرموز در بین پیروان مسیح رشد و نفوذ کرد به گونه‌ای که مسیحیان او را از خود و پیرو راستین دین مسیح شناختند و افراد خصومت‌دیرینه او با دین مسیح را به فراموشی سپردند.	عملیات تخریبی جنگ نرم بدون سر و صدا و در نهایت خفا، اجرا می‌شود.
مردم به جای مقابله با فتنه همراه و همگام با آن به پیش می‌رفتند.	مردم بدون اینکه بدانند، تمام نظرات و عقاید وزیر یهود را با کمال میل پذیرفتند و ناخواسته بنا به نقشه طراحی شده یهود، آغازگر جنگ و کشتار در بین مسیحیان شدند.	جنگ نرم باعث تسلیم شدن ناخودآگاه مردم می‌شود.
وزیر برای دریافت مجوز اقدامات تخریبی خود، نقشه فتنه که وزیر مسیحی شده است را در ملاء عام و برای فریب نشان داد تا با کسب اعتماد مردم، پنهانکاری خود را آغاز کند.	با طراحی نقشه فتنه، چنین وانمود کردند که وزیر به آیین مسیحیان گرویده است و دست و گوش و بینی او را بریدند و از دربار راندند. وقتی این نقشه عملی شد و وزیر با دست و گوش و بینی بریده از دربار شاه رانده شد، مسیحیان بنا به آنچه ظواهر نشان می‌داد به او پناه دادند و به او اعتماد کردند (۳۷۳/۱-۳۳۸).	ظاهر فتنه، جنگ نرم علنی و آشکار است.

۳-۱-۲. شاخص‌های جنگ سخت در داستان دوم

جدول ۲. شاخص‌های جنگ سخت در داستان دوم

شاخص‌ها	شاخص‌های جنگ سخت در داستان مولانا	نتیجه
قله‌رو آن، نظامی و ابزار آن سلاح است (جنیدی، ۱۳۸۸).	شاه یهود برای اطاعت اجباری از بت از آتش‌سوزان استفاده کرد.	با وجود قدرت نظامی یهود و ضعف قدرت مسیحیان، شاه یهود شکست خورد.
ملموس و عینی	شعله‌ور شدن آتش و قرار گرفتن بت برای پرستش اجباری در پیش چشم همگان و قابل رؤیت بود.	موجب برافروختن حس عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی در بین مردم شد.
شیوه آن، زور و اجبار و ظلم است.	بچه خردسالی را از دست مادرش گرفتند و در آتش انداختند تا مادر برای نجات جان فرزند خود در مقابل بت سجده کند و مطیع فرمان شاه یهود شود (۷۸۴/۱-۷۸۳).	مردم در مقابل ظلم و ستم ایستادند و خداوند از مظلومان مؤمن حمایت کرد.
زمان عملیات جنگ سخت کوتاه مدت است.	از زمان برافروختن آتش تا پایان جنگ که آتش، شاه یهود را سوزاند زمان عملیات سخت کوتاه مدت بود.	در زمان کوتاه جنگ سخت علیه مسیحیان، شاه یهود با وجود برتری قدرت نظامی شکست خورد.
عکس‌العمل مردم در قبال جنگ سخت، فوری است.	الف- مردم بلافاصله متوجه دشمنی شاه یهود با دین مسیح شدند و دشمن را رودروری خود دیدند، ب- ابتدا از ترس آتش خواستند ناخواسته در مقابل بت سجده کنند و در دل، عقاید خود را حفظ کنند، ج- حس عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی در آنان شعله‌ور شد، د- با مشاهده معجزه الهی و نسوزاندن آتش در ایمان و اعتقاد خود مصمم شدند (۸۰۸/۱).	مردم در قبال عملیات دشمن، ابتدا با تسلیم ظاهری اجباری و بعداً با مقاومت در برابر زور و خشونت، عکس‌العمل فوری نشان دادند.
پیامد و خسارات آن قابل جبران است.	چون به اصل دین و ایمان و باورهای مردم آسیبی نمی‌زند؛ بنابراین، بقیه خسارت‌های جانی و مالی، قابل جبران است و کشتگان این راه، شهید طریق حق شناخته می‌شوند.	دشمن در آسیب رساندن به دین و پیروان مسیح، شکست خورد.
هدف دشمن مشخص و آشکار است.	شاه یهود، علناً با هدف نابودی دین و پیروان مسیح، شخصاً وارد میدان جنگ سخت شد.	هدف و انگیزه شاه یهود، نابودی دین و پیروان مسیح بود که آشکار کردن این دشمنی، نتیجه معکوس در باورها و عقاید مردم گذاشت.

ادامه جدول ۲.

نتیجه	شاخص‌های جنگ سخت در داستان مولانا	شاخص‌ها
پیروان مسیح در قبال این اقدام غیرقانونی و غیرانسانی به مقابله و ظلم‌ستیزی برخاستند.	با ظلم و زور و اجبار می‌خواست مردم عقاید و باورهای قلبی خود را در زمینه خواسته‌های شاه یهود تغییر دهند و در صورت عدم پیروی در آتش سوزانده می‌شدند.	عملیات جنگ سخت غیرقانونی و غیرانسانی است.
شهادت راه دین مقدس و نماد و سمبل استقامت و پایداری هستند.	پیروانی که به خاطر عقاید در آتش می‌سوختند شهید و مقدس شمرده می‌شدند و خون شهدا باعث شعله‌ور شدن آتش خشم و غضب در قبال ظلم می‌شد.	تلفات جنگ سخت مقدس است.
مردم به وضوح ظلم و ستم را احساس کردند؛ به گونه‌ای که آتش خشم خداوند هم برافروخته شد.	در حضور همگان و در ملأ عام آتش برافروخت و همه شاهد ماجرا بودند. انعکاس این عملیات در بین همه مردم به وضوح حس می‌شد.	حین اجرای عملیات، جنگ سخت، پر سر و صداست.
بعد از مشاهده طفلی که در آتش نسوخت، ایمان و اعتقادات مردم بیشتر شد (۸۰۸/۱).	به دستور شاه برای ایجاد رعب و وحشت، کودک را از آغوش مادر گرفتند و در آتش انداختند؛ این ظلم و ستم، باعث مقاومت و خودباوری مردم شد (۸۱۱/۱-۷۸۳).	کاربرد سلاح و خشونت برای مقابله با انسانیّت و اعتقادات مردم، نتیجه معکوس دارد.
مردم برای ترس و نجات جان خود از مهلکه، متحد و یکپارچه شدند.	اتحاد و یکپارچگی پیروان، بعد از مشاهده انداختن طفل در آتش برای احساس ترحم، انسان‌دوستی، کمک به هم‌نوع، مقاومت در برابر ظلم و انزجار از شاه یهود، بیشتر شد.	باعث اتحاد و یکپارچگی مردم می‌شود.
پیروان مسیح متوجه شدند چه نجات پیدا کنند چه بمیرند، همه مثل هم هستند همین امر آنان را متحد و یکپارچه کرد.	همه مردم از نظر شاه یهود به ناحق، گناهکار و مستحق مجازات بودند؛ بنابراین، برای نجات جان خود و منافع، همه با هم، همگام و یکدست شدند.	ایجاد منافع و تلفات مشترک در بین مردم
شکست قدرت سخت یهود در مقابل قدرت نرم مسیحیان (ایمان و اعتقاد).	در مقابل ظلم و تهدید شاه، ایمان و اعتقادات پیروان به خدا، افزایش یافت و با دعا از خدا برای نجات خود کمک خواستند. بعد از اینکه آتش به کودک و مادر او آسیبی نرساند، مردم قدرت خدا را برتر از قدرت شاه حقیر یهود، احساس کردند و در ایمان و باورهای خود مصمم شدند (۸۱۱/۱-۸۰۷).	پر رنگ شدن ایدئولوژی در قبال منافع مالی و جانی
کشتار بی‌رحمانه کودکان و زنان، بزرگ‌ترین ضربه را با برانگیختن حس عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی به عاملان کشتار می‌زند.	به دستور شاه یهود، ابتدا بچه‌ای را از آغوش مادر به زور گرفتند و در آتش انداختند تا مادر مسیحی برای حس محبت مادرانه در برابر بت تعظیم کند، اما این کار شاه، نتیجه معکوس داشت، چون ظلم به کودکان و زنان، حس انزجار و انتقام مردم و خشم خداوند را برمی‌انگیزاند.	نقطه ضعف جنگ سخت: ظلم به زنان، کودکان و افراد بی‌گناه در حین اجرای عملیات جنگ سخت است.

۲-۳. عوامل ایجاد جنگ از دیدگاه مولانا

از نظر مولانا در ایجاد جنگ سخت و نرم، دو عامل بیرونی و درونی دخیل است، عوامل درونی در وجود انسان) و عوامل بیرونی تأثیرگذار بر انسان که ابزارهای جنگ محسوب می‌شوند. این ابزارها در جنگ نرم به صورت «قدرت نرم» و در جنگ سخت به عنوان «قدرت سخت» نمود پیدا می‌کنند.

۱-۲-۳. عوامل درونی ایجاد جنگ

در هر دو تمثیل، عامل اصلی جنگ و خونریزی و اختلاف ادیان، «نفس» معرفی شده است: نفس در ادبیات عرفانی دارای سه مرتبه است: نفس اماره، نفس لوآمه، نفس مطمئنه. نفس موردنظر در این مبحث، نفس اماره است که تا به حال تعاریف متعددی از آن شده است؛ برای نمونه به یک مورد اشاره می‌شود: روح انسانی را به علت غلبه حیوانیت نفس اماره گویند از جهت آنکه صاحب آن را همواره امر به کارهای بد می‌کند (سجادی، ۱۳۵۴). اصطلاح نفس اماره، عیناً در اشعار مولانا نیامده، اما مصداق‌های این مفهوم به شکل مطلق نفس یا گاه به صورت ترکیباتی مثل بت نفس، مکر نفس، هوای نفس، سگ نفس و نفس کور، نفس نحس، ... و در بقیه موارد به صورت تشبیه مانند تشبیه نفس به اژدها، دوزخ، خرخر، خر چموش، دزد و... آمده است، تعبیرات کنایی و ایمایی نیز از نفس بیان شده:

مادر بت‌ها بت نفس شماسست زانکه آن بت مارو این بت اژدهاست
(۷۷۲/۱)

آهن و سنگ است نفس و بت شرار آن شرار از آب می‌گیرد قرار
(۷۷۳/۱)

۲-۲-۳. عوامل بیرونی ایجاد جنگ

برای بررسی عوامل بیرونی تأثیرگذار در ایجاد جنگ نرم و سخت، ابزار این دو جنگ را باید بررسی کرد؛ در داستان اول چون مدل جنگ نرم را به کار برده از ابزار جنگ نرم (قدرت نرم) و در تمثیل دوم به دلیل انتخاب مدل جنگ سخت، ابزارهای متناسب با آن استفاده شده است.

۳-۲-۱. ابزار عملیات روانی (قدرت نرم)

قدرت در معنای اصطلاحی عبارت است از هر عاملی که بتواند کنترل شخصی بر شخص دیگر را به وجود آورد. این عامل می‌تواند کلیه روابط اجتماعی از خشونت تا روابط دقیق و ظریف روانی را دربر گیرد (مگنتوا، ۱۹۳۷). به تعبیری دیگر، قدرت، توانایی وادار کردن فردی به انجام چیزی است که آن چیز با آن کار را جهت انجام دادن، انتخاب نمی‌کند (روبرتسون^۱، ۱۹۹۸). قدرت نرم ابزاری است که برای اعمال عملیات روانی استفاده می‌شود؛ «به طور کلی قدرت به معنی توانایی نفوذ در رفتار دیگران برای گرفتن نتیجه مطلوب است و راه‌های متعددی برای این تأثیرگذاری وجود دارد؛ مانند تهدید، متقاعد کردن از طریق تطمیع یا جذب دیگران و همکاری با آن‌ها» (نای^۲، ۲۰۰۴). نای، منابع قدرت نرم را در ایدئولوژی، فرهنگ جاذب، وابستگی متقابل و ارتباطات می‌داند (نای، ۱۹۹۰).

فرهنگ، در بین منابع قدرت نرم، مهم‌ترین مؤلفه شناخته می‌شود. فرهنگ یکی از پیچیده‌ترین واژه‌ها است و به عنوان مهم‌ترین مفهوم در چند رشته علمی، متفاوت و در نظام‌های فکری متعددی استفاده می‌شود (ویلیامز^۳، ۱۹۸۱). یکی از مهم‌ترین ابزار نشر فرهنگ در جامعه قدیم ایران، دبیری و شاعری است. «پس از نزدیکان شاه، کسانی بایند که حل و عقد عالم و صلاح و فساد بندگان خدای به مشورت و رأی و تدبیر ایشان باز بسته بود؛ دبیر و شاعر و منجم و طبیب از خواص پادشاه‌اند و از ایشان چاره‌ای نیست. قوام ملک به دبیر است و بقای اسم جاودانی به شاعر و نظام امور به منجم و صحت بدن به طبیب» (نظامی عروضی، ۱۳۸۸).

۳-۲-۲. تهدید نرم

جوزف نای، تهدید نرم را استفاده یک کشور از قدرت نرم برای دستکاری افکار عمومی کشور آماج و تغییر ترجیحات، نگرش‌ها و رفتارهای سیاسی آنان می‌داند (نای، ۲۰۰۶). شاخص‌های تهدید نرم، یک اقدام تعمدی و تدبیر شده است و در قلمروهای سه‌گانه

1- Mogenthou, H.
2- Robertson, D.
3- Nye, J.
4- Wilyams, M.

فرهنگی، سیاسی و اجتماعی صورت می‌گیرد و قصد اصلی تهدید نرم، تأثیر نهادن بر نظرها، نگرش‌ها، انگیزش‌ها و ارزش‌های مخاطبان است و عاملان تهدید نرم در پی آن هستند که در بلندمدت، منش و رفتار مخاطبان را تحت تأثیر قرار دهند (مرادی، ۱۳۸۹).

۳-۲-۲-۱. کانون‌های تفکر در ایجاد تهدید نرم

دولت‌ها بجز ساز و برگ قوه قهریه، دارای ساز و برگ‌های (آپارتوس) فرهنگی هستند. «چون دانش همواره قدرت را به کسانی منتقل کرده است که آن را در دست داشته‌اند و نحوه کاربرد آن را می‌دانسته‌اند» (وریستون^۱، ۱۹۸۸). بنابراین، قدرت‌ها همواره در پی استفاده بهینه از فرهنگ بودند؛ در نتیجه، همواره در طول زمان، کانون‌های تفکر برای گسترش قدرت با استفاده بهینه از فرهنگ وجود داشته است. کانون تفکر یا اندیشکده‌ها، سازمان‌ها یا گروه‌هایی هستند که روی حل یک مسأله خاص یا اجرای یک وظیفه معین در حوزه علوم مختلف، متمرکز شده‌اند. برای یافتن کانون‌های تفکر در داستان اول مولانا، قدرت نرم موجود در این داستان، تحلیل و بررسی و مشخص شد که این کانون‌ها در حول محورهای «دین، نظام سیاسی حاکم، روحانیان و علما، اعتقادات و باورهای مردم» می‌چرخند؛ تمام اصول، شیوه‌ها و شگردهای جنگ نرم در حول محور این قدرت‌ها قرار دارند. این قدرت در دست دشمن، تبدیل به تهدید نرم می‌شود؛ با استفاده از همین محورهای تهدید نرم، وزیر، جنگ نرم علیه مسیحیان را شروع کرده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1- Wriston, W.

جدول ۳. تبدیل قدرت نرم مسیحیان به تهدید نرم یهود

ابزار تهدید نرم	تهدید نرم یهود	نتیجه
دین مسیحیان	به جای حمله نظامی و تسلیه حاتی، یهودیان، دین مسیحیان را ابزار نفوذ در بین مسیحیان قرار دادند.	نفوذ نامحسوس با دین که منجر به ایجاد اختلاف و تخلیط در دین شد.
نظام سیاسی حاکم یهود	پادشاه جهود و وزیر، نقشه نابودی پیروان مسیح را کشیدند و در رأس هرم جنگ بودند؛ بدون اینکه دیده شوند.	در قبال جنگ نرم شاه و وزیر برای نابودی مسیحیان نه تنها مقابله نشد، بلکه اقدامات آن‌ها، قابل قبول و ارزشمند جلوه کرد و جانشین قدرت نرم مسیح شد.
منجی مسیحی	وزیر یهود در نقش منجی مسیح، هدایت پیروان مسیح و هدایت دین مسیحیان را برعهده گرفت و همه، مطیع اوامر و دستورهای منجی دروغین بودند (۴۵۴/۱).	مسیحیان برای گسترش دین و حفظ خود از خطرات و صدمات یهودیان به وزیر یهود پناه بردند و همین عامل، باعث فتنه و فساد در دین و آغازگر برادرکشی شد.
عقاید و باورهای پیروان مسیح	تحریف عقاید، شست و شوی مغزی بدون هیچ ردپایی، قدرت نرم دین مسیح در بین مسیحیان، تبدیل به ابزار قدرت نرم در دست یهود شد.	نابودی پیروان مسیح و از بین بردن قدرت نرم مسیح.
مبلغان مذهبی مسیحی	کشیشان مسیحی به عنوان راهبر و امین مردم برای منافع شخصی و حس قدرت‌طلبی در دام منجی دروغین افتادند.	تخم نفاق و فتنه را در دین مسیح کاشتند و به دنبال آن، آتش بردارکشی و نابودی را در بین برداران دینی خود برافروختند.

جدول ۴. ابزار جنگ سخت در داستان دوم مولانا

ابزار	تلفات	مؤلفه‌ها	نتیجه
شاه جهود	از دست دادن حکومت، قدرت و کشته شدن	زور، اجبار، کشتن و نابودی	ایمان به قدرت خدای واحد و از بین رفتن قدرت شاه یهود
بت	از دست دادن قداست و قدرت بت	اطاعت اجباری و ظالمانه	افزایش ایمان و اعتقاد به مسیح و بی‌ارزش شدن بت (۷۷۶/۱-۷۶۹)
آتش	نتیجه معکوس داشتن (۸۷۷/۱-۸۷۴)	تهدید، ترس، مرگ	آتش، از ابزار جنگ سخت یهود، تبدیل به قدرت نرم مسیح و خدای واحد شد.
دین یهود	از دست دادن قدرت، اعتبار و ارزش اجتماعی و اعتقادی	ابزار ناعدالتی، ظلم و ستم	دین مسیح در قبال دین یهود، قداست و ارزش زیادی یافت و پیروان یهود، ارزش و اعتبار معنوی خود را از دست دادند.
قدرت نظامی	شکست و از بین رفتن قدرت نظامی	اقدامات غیر قانونی و جنایتکارانه، ظلم، اجبار که البته تلفات آن، مقدس است.	اتحاد و یکپارچگی و مقاومت مردم بر قدرت نظامی غلبه کرد.
قدرت و سلطه سیاسی	از بین رفت	از بین بردن امنیت و آرامش، تهدید کننده جان افراد، عدم صلاحیت احراز قدرت سیاسی و نظامی	به خاطر شعله‌ور شدن آتش ظلم ستیزی و شهادت‌طلبی مردم، قدرت سیاسی و حکومتی یهود از بین رفت (۸۷۷/۱-۸۶۹).

۳-۳. مؤلفه‌های جنگ نرم در فرقه‌سازی و ایجاد جنگ نیابتی
مؤلفه‌های جنگ نرم براساس عوامل اصلی جنگ نرم (شاه و جهود، عالمان و روحانیون،
دین، پیروان دین) بررسی و طبقه‌بندی شده است:

۳-۳-۱. مؤلفه‌های عملیات روانی شاه

۳-۳-۱-۱. انگاره‌سازی

یکی از تکنیک‌های موفق جنگ نرم، انگاره‌سازی (تصویرسازی) است که با ایجاد تصویر
در ذهن مخاطب، فکر او را به هر سمت و سو که بخواهند سوق می‌دهند؛ دو مفهوم اساسی
در انگاره‌سازی وجود دارد:

۱- مفهوم گزینش‌گری: از بین تمام گزینه‌های نفوذی در بین مسیحیان، نقش منجی مسیح را
انتخاب می‌کند.

۲- مفهوم تغییر شکل: برای تبدیل شدن از نقش وزیر یهود به منجی مسیح با شکنجه و رانده
شدن از دربار، تصویر دیگری از خود به مردم معرفی می‌کند و در نقش جدید منجی مسیح
پذیرفته می‌شود:

گفت ای شه گوش و دستم را ببر بینه‌ام بشکاف اندر حکم مُر
(۳۴۴/۱)

بعد از آن در زیر دار آور مرا تا بخواهد یک شفاعت گر مرا
(۳۴۵/۱)

بر منادی گاه کن این کار تو با مع علوم براسر راهی که باشد چارسو
(۳۴۶/۱)

۳-۳-۱-۲. جوسازی

«تبلیغات و شکل‌دهی به افکار عمومی، همراه با در اختیار گرفتن جریان اطلاعات است»
(جنیدی، ۱۳۸۸: ۲۳۵). وزیر با جوسازی در بین مسیحیان، جریان افکار عمومی را در اختیار
خود می‌گیرد و آن طور که می‌خواهد به افکار مردم، شکل می‌دهد:

آنگه از خود بران تا شهر دور تا در اندازم در ایشان شر و شور
(۳۴۷/۱)

پس بگویم من به سر نصرانی‌ام ای خدای راز دان می‌دانی‌ام
(۳۴۸/۱)

شاه واقف گشت از ایمان من وز تعصب کرد قصد جان من
(۳۴۹/۱)

خواستم تا دین ز شه پنهان کنم آنکه دین اوست ظاهر آن کنم
(۳۵۰/۱)

۳-۱-۳-۳. روابط پنهانی و غیر محسوس
طراحان نقشه عملیات روانی، شاه و وزیر، به صورت پنهانی با هم رابطه داشتند و هیچ کس
از نقشه سرّی و مخفیانه این دو، خبر نداشت:

در میان شاه و او پیغام‌ها شاه را پنهان بدو آرام‌ها
(۴۵۵/۱)

۲-۳-۳. مؤلفه‌های عملیات روانی وزیر
۱-۲-۳-۳. گرگ در لباس میش
مُجری عملیات روانی باید به جای خصومت با دشمن با وی همچون دوست برخورد کند.
برای اشخاص مورد احترام دشمن، احترام قایل شود؛ با شکست‌های دشمن، بی‌طرفانه
برخورد کند و آن‌ها را بدون هیچ گونه عنادی بیان کند (جنیدی، ۱۳۸۸). وزیر از حربه گرگ
(وزیر یهود) در لباس میش (منجی مسیحیان) استفاده کرد تا از جایگاه اتهام، شک، شبهه و
خصومت در امان بماند و همچون گرگی در لباس میش نقشه‌های خود را عملی سازد:

ناصرح دین گشته آن کافر وزیر کرده او از مکر در لوزینه سیر
(۴۵۵/۱)

او به ظاهر واعظ احکام بود لیک در باطن صنفیر و دام بود
(۳۶۵/۱)

۳-۲-۲. مظلوم‌نمایی

یکی از مؤثرترین فنون در تحریک مخاطبان در حربۀ جنگ نرم، مظلوم‌نمایی است که وزیر در داستان برای نفوذ در بین مسیحیان و تغییر چهره دادن در اولین گام از این حربۀ استفاده می‌کند:

الف- با استفاده از تدبیر برانگیختن احساسات مردم به خاطر سابقۀ خود، مورد سوءظن و شک قرار نگیرد و بعد از جلب اعتماد، بتواند نقشۀ خود را عملی سازد:

کرد با وی شاه آن کاری که گفت خلق اندر کار او مانده شگفت
(۳۶۱/۱)

راند او را جانب نصرانیان کرد در دعوت شروع او بعد از آن
(۳۶۲/۱)

صد هزاران مرد ترسا سوی او اندک اندک جمع شد در کوی او
(۳۶۳/۱)

ب- وزیر، بعد از شناخته شدن به عنوان منجی و برای اثبات حقانیت خود به خلوت‌نشینی و ریاضت می‌نشیند:

مکر دیگر آن وزیر از خود بیست وعظ را بگذاشت و در خلوت نشست
(۵۴۹/۱)

در مریدان درفکند از شوق سوز بود در خلوت چهل پنجاه روز
(۵۵۰/۱)

لابه و زاری همی کردند و او از ریاضت گشته از خلوت دوتو
(۵۵۲/۱)

۳-۲-۳-۳. دروغ بزرگ

«هر دروغی که به قدر کافی بزرگ باشد و به طور مرتب تکرار شود در نهایت به عنوان یک حقیقت مورد قبول واقع می‌شود» (جنیدی، ۱۳۸۸). وزیر برای سوءاستفاده از دین و اعتقادات و نفوذ در بین پیروان مسیح از حربۀ دروغ بزرگ استفاده و خود را جانشین مُحق مسیح و مُنجی مسیحیان معرفی کرد:

گر نبودی جان عیسی چاره‌ام او جهودانه بکردی پاره‌ام
(۳۵۴/۱)

بهر عیسی جان سپارم سر دهم صد هزاران منتش بر خود نهم
(۳۵۵/۱)

جان دریغم نیست از عیسی ولیک واقفم بر علم دینش نیک نیک
(۳۵۶/۱)

از جهود و از جهودی رسته‌ام تا به زناری میان را بسته‌ام
(۳۵۹/۱)

۳-۲-۳-۴. قرینه‌سازی

وزیر در قبال مقام و منصب خود در بین یهود از حربۀ قرینه‌سازی استفاده کرد و در میان مسیحیان هم، نقش جانشین مسیح را به خوبی بازی کرد.

۳-۳-۲-۵. زمان‌بندی

تکنیک «زمان‌بندی»؛ یعنی تعیین زمان پخش اطلاعات با توجه به شرایط و بایستگی‌های موجود (رجب‌نسب، ۱۳۸۲)؛ در اجرای عملیات روانی وزیر در چند موقعیت متفاوت، از مؤلفه زمان‌بندی استفاده کرده است:

الف- در عین تلاش برای پذیرش به عنوان منجی مسیح در بین مسیحیان به عنوان عامل فتنه، اقدامات لازم را برای آغاز عملیات تهدید نرم، انجام داد و براساس زمان مشخص، مؤلفه‌های خاص فتنه را به کار برد؛ زمانی که شاه از او در مورد زمان عملیات سؤال کرد، وزیر طبق نتایج مؤلفه‌های خود به او وعده به ثمر رسیدن اهداف را در زمان مشخص، داد:

پیش او بنوشت شه، کای مقبلم وقت آمد زود فارغ کن دلم
(۴۵۶/۱)

گفت اینک اندر آن کارم شها کافکنم در دین عیسی فتنه‌ها
(۴۵۷/۱)

ب- خلوت‌نشینی وزیر: پس از اینکه پیروان مسیح، وزیر را به عنوان منجی مسیح، پذیرفتند برای اجرای نقشه خود، عملیات خلوت‌نشینی در غار را اجرا کرد:

مکر دیگر آن وزیر از خود بیست وعظ را بگذاشت و در خلوت نشست
(۴۵۹/۱)

در مریدان درفکنند از شوق سوز بود در خلوت چهل پنجاه روز
(۴۵۰/۱)

۳-۳-۲-۶. راه‌آهن مطلوب

در این شگرد، برداشت‌های غلط و گمراه‌کننده‌ای را خلق می‌کنند که به تولید اعتقادات خاصی منجر می‌شود به نحوی که گویی این اعتقادات واقعی هستند (جنیدی، ۱۳۸۸). وزیر با تکنیک راه‌آهن مطلوب، باعث تحریف در دین مسیح و ایجاد اختلاف در بین پیروان مسیح و عامل شروع جنگ‌های خونین شد.

مدتی شش سال در هجران شاه شد وزیر اتباع عیسی را پناه
(۴۵۳/۱)

دین و دل را کل بدو بسپرد خلق پیش امر و حکم او می مرد خلق
(۴۵۴/۱)

۳-۲-۷. ایجاد تفرقه و دشمنی در بین فرقه‌ها و گروه‌ها

تفرقه به معنای تجزیه یک جمعیت بزرگ به دسته‌های کوچک‌تر است. سیاست نام‌آشنای «تفرقه بینداز و حکومت کن» به عنوان ترفند تاریخی انگلیسی‌ها برای سلطه بر سایر ملل شهرت دارد (جنیدی، ۱۳۸۸)؛ وزیر نیز در بین دوازده امیر مسیحی برای ایجاد جنگ، تفرقه و اختلاف انداخت:

و آنگهانی آن امیران را بخواند یک به یک تنها به هر یک حرف راند
(۶۵۰/۱)

گفت هریک را به دین عیسوی نایب حق و خلیفه من تویی
(۶۵۱/۱)

۳-۲-۸. مظلوم‌نمایی و عدم حضور در فتنه و جنگ

مجری عملیات روانی، پس از ایجاد فتنه و ضربه زدن از صحنه نبرد غایب می‌شود. وزیر هم بعد از آماده‌سازی مقدمات جنگ و خونریزی از صحنه میدان نبرد فاصله گرفت.

بعد از آن چل روز دیگر در بیست خویش کشت و از وجود خود برست
(۶۶۲/۱)

۳-۳-۳. مؤلفه‌های عملیات روانی در سوء استفاده ابزاری از دین

۳-۳-۳-۱. بدعت

بدعت در لغت به معنای چیزی است که نمونه پیشین نداشته باشد (جنیدی، ۱۳۸۸). وزیر در پوشش منجی مسیح به عنوان دلسوز و خادم دین، موجبات تحریف و انحراف پیروان را فراهم ساخت:

اینک این طومار و احکام مسیح یک به یک برخوان تو بر امت فصیح
(۶۵۶/۱)

۳-۳-۳-۲. استفاده از قالب‌های استعاری

جوهر استعاره، درک و تجربه چیزی با استفاده از چیز دیگر است. عنوان‌ها و لقب‌های تلطیف شده، بخش مهمی از فرآیند استعاره گونه‌اند (جنیدی، ۱۳۸۸). وزیر در داستان با حيله و ترفند از قالب استعاری «منجی مسیحیان» و «جانشین مُحق مسیح» استفاده کرد و خود را با این استعاره به مردم معرفی و در اذهان و قلوب مردم با این قالب استعاری نفوذ کرد.

۳-۳-۳-۳. نام‌گذاری معکوس

در این روش به تناسب هدف‌های تبلیغاتی به صورت معکوس برای مفاهیم نام‌گذاری می‌شود؛ به عنوان مثال، استعمار در لغت به معنای آبادی و عمران است، اما غرب این کلمه را در مورد تسخیر و اشغال کشورها به کار گرفته است (زورق، ۱۳۷۲). وزیر از نام‌گذاری معکوس برای اجرای فتنه خود استفاده کرد؛ برای نمونه:

الف- جنگ و اختلاف ادیان: نجات دین خدا

ب- رادر کشی: جنگ با دشمنان خدا و نابودی کفار

ج- حس قدرت‌طلبی و سلطه‌گری: خدمت به دین

د- وزیر منافق و نیرنگ‌باز: منجی مسیحیان.

۳-۳-۳-۴. تصریحات و قاطعیت

تصریحات، اظهارات قطعی و مسلمی‌اند که به عنوان حقیقت بیان می‌شوند. استفاده از اظهارات صریح که ممکن است صحیح یا نادرست باشد، این دلالت ضمنی را به همراه دارد

که آن‌ها، بدیهی و مبرهن هستند و نیازی به اثبات ندارند (محمدی نجم، ۱۳۸۴). وزیر در گفتن سخنان دروغ خود به گونه‌ای صراحت و قاطعیت داشت که جای هیچ شک و شبهه‌ای برای دیگران باقی نمی‌گذاشت:

گفت حجت های خود کوتاه کنید پند را در جان و در دل ره کنید
(۵۹۱/۱)

آن وزیر از اندرون پیغام داد کای مریدان از من این معلوم باد
(۶۴۳/۱)

که مرا عیسی چنین پیغام داد کز همه یاران و خویشان باش فرد
(۶۴۴/۱)

۳-۳-۴. مؤلفه‌های عملیات روانی علما و روحانیون

۳-۳-۴-۱. برقراری رابطه بین موضوع و منافع شخصی مخاطبان
وزیر از حس قدرت‌طلبی و جاه‌طلبی دوازده امیرمسیحی استفاده کرد و به تک تک آنان، وعده جانشینی در صورت پیروزی بر مخالفان را داد تا بتواند نقشه خود را اجرا کند:

قوم عیسی را بد اندر داروگیر حاکمانشان ده امیر و دو امیر
(۴۵۸/۱)

هر فریقی مر امیری را تبع بنده گشته میر خود را از طمع
(۴۵۹/۱)

اعتماد جمله بر گفتار او اقتدای جمله بر رفتار او
(۴۶۱/۱)

پیش او در وقت و ساعت هر امیر جان بدادی گر بدو گفتی بهمیر
(۴۶۲/۱)

۳-۳-۴-۲. تکنیک سلامی

به شیوه‌هایی اطلاق می‌شود که با آن یک عنصر ائتلافی با نابود کردن احزاب کوچک‌تر از خود به انحصار قدرت در حکومت دست می‌یابد (رجب‌نسب، ۱۳۸۲). وزیر با دادن قدرت انحصاری به هر یک از فرقه‌ها به‌خاطر عدم لیاقت فرقه‌ها و احزاب دیگر و القای این ایدئولوژی که رسیدن به قدرت، اجرای حکم خدا و پیامبر است، مجوز نابودی فرقه‌های دیگر را صادر کرد:

ساخت طوماری به نام هر یکی
نقش هر طومار دیگر مسامحی
(۴۶۳/۱)

حکم‌های هر یکی نوعی دگر
این خلاف آن زپایان تا به سر
(۴۶۴/۱)

و آن امیران دگر اتباع تو
کرد عیسی جمله را اشیاع تو
(۶۵۲/۱)

۳-۳-۴-۳. انسانیت‌زادبی از حریف (اهریمن‌سازی)

به تصور کارشناسان، این اقدام هم از مشروعیت دشمن می‌کاهد و هم اعمال خشن و تند خود علیه او را توجیه می‌کند (الیاسی، ۱۳۸۵). وزیر با حکم‌هایی نظیر عدم «مشروعیت رؤسای فرقه‌های دیگر»، «زوال دین خدا در صورت قدرت گرفتن فرقه‌های دیگر» به توجیه اعمال تند و خشن رؤسا نسبت به برادران دینی خود کرد و با اهریمن‌سازی از مخالفان، مجوز برادرکشی را صادر کرد:

هر امیری کو کشد گردن بگیر
یا بکش یا خود همی دارش اسیر
(۶۵۳/۱)

هر یکی قولی است ضد همدگر
این نمط وین نوع ده دفتر و دو
چون یکی باشد، یکی زهر و شکر؟
برنوشت آن دین عیسی را عدو
(۴۹۷-۴۴۹/۱)

۳-۳-۴. پرستیژ و قدرت‌نمایی

وزیر با معرفی خود به عنوان امین حضرت مسیح و منجی او در بین پیروان، قدرت‌نمایی می‌کند و پرستیژ جانشین مسیح را می‌گیرد که با مسیح رابطه دارد؛ پس باید پیروان مسیح بدون هیچ قید و شرط از او اطاعت کنند:

گرامینم متهم نبود امین گر بگویم آسمان را من زمین
(۵۹۲/۱)

گر کمالم با کمال انکار نیس ورنیم این زحمت و آزار چیست
(۵۹۳/۱)

پهلوی عیسی نشینم بعد از این برفراز آسمان چارمین
(۶۴۹/۱)

۳-۳-۵. مؤلفه‌های عملیات روانی پیروان دین

۳-۳-۵-۱. اسطوره‌سازی

وزیر با حربه‌های جنگ نرم، خود را تبدیل به اسطوره‌ای کرد که اجرای دستورات او لازم الامر است.

چونکه خلق از مرگ او آگاه شد بر سر گورش قیامتگاه شد
(۶۶۳/۱)

۳-۳-۵-۲. کنترل بازتاب

ایجاد الگو یا ارائه اطلاعات ناقص و محدودی است که ورود دشمن را به مسیر از پیش تعیین شده ما سبب می‌شود؛ بدون اینکه دریابد ما او را بدین مسیر کشانده‌ایم (جنیدی، ۱۳۸۸). مسیحیان بدون اینکه بدانند این اختلافات و فرقه‌سازی‌ها از جانب یهودیان است برای نابودی دین مسیح و پیروان آن، ندانسته در دام مکر و فریب فتنه یهود گرفتار شدند.

اینک این طومار و احکام مسیح یک به یک برخوان تو بر امت فصیح
(۶۵۶/۱)

این نمط و ین نوع ده دفتر و دو برنوشت آن دین عیسی را عدو
(۴۴۹/۱)

۳-۳-۵. ماریچ سکوت

الیزابت نول نیومن^۱، جامعه‌شناس آلمانی در سال ۱۳۷۴ نظریه «ماریچ سکوت» را مطرح و استدلال کرد کسانی که نظری خلاف اکثریت دارند از تنها ماندن در جامعه بیم دارند و ترجیح می‌دهند ساکت بمانند؛ به این ترتیب هر چند ممکن است این اشخاص از نظر تعداد، اکثریت را تشکیل دهند، سکوت آن‌ها در نهایت، نظر اقلیت را تقویت و به نوبه خود، بعداً به سرکوبی بیشتر عقیده اقلیت، منتهی و موجب پیدایش نوعی ماریچ سکوت می‌شود (هولندر و همکاران^۲، ۱۳۷۸). براساس این تاکتیک، چون مسیحیان در اقلیت بودند و بالاخره روزی، سکوت خود را به خاطر عدم تحمل ظلم و شکنجه می‌شکستند و به جنگ و مقابله با یهودیان می‌پرداختند؛ از این رو، وزیر با نفوذ در بین مسیحیان و ایجاد تفرقه و اختلاف، جنگ سخت بین یهود و مسیح را با دشمن‌سازی در بین فرقه‌های مسیحی، تبدیل به جنگ نیابتی در بین خود مسیحیان کرد که البته موجب برادرکشی و تلفات جانی و مالی جبران‌ناپذیر در این بین شد. متأسفانه، این حربه جنگ نرم، امروزه نیز در بین مسلمانان، باعث ایجاد جنگ‌های نیابتی خونین (توسط داعش، القاعده و...) شده است.

هریکی را تیغ و طوماری به دست درهم افتادند چون پیلان مست
صدهزاران مرد ترسا کشته شد تا زسرهای بریده پشته شد
خون روان شد همچو سیل از چپ و راست کوه کوه اندر هوا زین گرد خاست
تخم‌های فتنه‌ها کو کشته بود آفت سرهای ایشان گشته بود
(۷۰۵-۷۰۲/۱)

1- Elisabeth, N.N.

2- Hollander, E.P. et al

بحث و نتیجه‌گیری

مولانا برای مجسم کردن امور انتزاعی و پیچیده، نظیر اختلاف و جنگ ادیان از قالب داستان در مثنوی استفاده می‌کند. مولوی در دو داستان مورد بررسی، ضمن ارائه هر دو مدل جنگ نرم و سخت همراه با تصاویر هنری و بلاغی قصد دارد پیروان ادیان الهی را از هر گونه نفوذ فرهنگی دشمنان الهی در دین آن‌ها آگاه سازد و آنان را از هر گونه آسیب‌های ناشی از اختلاف ادیان مصون نگه دارد. مولانا در داستان‌های مربوط با بیان این مطلب که وزیر با بهره‌گیری از قدرت نرم و از راه قالب‌های استعاری نظیر «منجی مسیح» به اسطوره‌ای بی‌بدیل تبدیل شد و با دوست‌نمایی خود محبوب قلوب پیروان مسیح شد؛ در واقع، نسبت به مردم روزگار خود و حتی آیندگان، پیام وحدت و یکپارچگی در برابر دشمن می‌دهد و آنان را دعوت می‌کند که به نمادها و مشترکات فرهنگی، دینی و هویتی خود چنگ زنند و دچار تفرقه و ضعف و نابودی نشوند.

دو داستان مورد بررسی با مؤلفه‌های عملیات روانی قابل خوانش هستند و در آن‌ها، پنج عامل اصلی برای اجرای عملیات روانی نقش دارند: «شاه»، «وزیر»، «دین»، «عالمان» و روحانیان» و «پیروان دین». در عملیات روانی مربوط به شاه، وزیر از شاه یهودی درخواست می‌کند او را مثلثه و شکنجه کند و در سرزمین مسیحیان بیندازد تا با «انگاره‌سازی»، «جوسازی» و «ارتباط پنهانی با شاه» ضمن در دست گرفتن افکار عمومی مسیحیان به جایگاه «منجی مسیح» ارتقا پیدا کند. در باب عامل «وزیر» شاهدیم که او با ترفندهایی نظیر «مظلوم‌نمایی» همچون گرگی در لباس میش ظاهر می‌شود و با «دروغ بزرگ» و نیز «قرینه‌سازی» خود را در بین پیروان مسیحیت، منجی و فرستاده مسیح معرفی می‌کند و در ادامه برای رسیدن به هدف، زمان‌بندی کرده با شگردهای «راه آهن مطلوب» و «تفرقه‌افکنی» باعث تحریف و تفرقه (دوازده فرقه) در بین مسیحیان می‌شود. در بخش عامل «دین» می‌بینیم که وزیر با ترفند «قالب استعاری» خود را منجی و جانشین محق مسیح (ع) قلمداد می‌کند و با شگرد «نام‌گذاری معکوس» خود را در بین مسیحیان در جایگاه منجی دین خدا، نابودکننده کافران قرار می‌دهد در حالی که اعمالش از عکس نام‌گذاری‌های وی خبر می‌دهد.

در مشخصه «عالمان و روحانیان» وزیر با استفاده از حس قدرت‌طلبی امیران دوازده‌گانه مسیحیان، فرقه‌های دوازده‌گانه‌ای را که خود ایجاد کرد به جان هم انداخت و با پرستیژ «جانشینی و ارتباط با مسیح»، پیروان را مطیع کامل خود کرد و با ترفند «هریمن‌سازی از

مخالفتان»، مجوز برادرکشی را در بین مسیحیان صادر کرد. در زمینه عامل «پیروان دین» می‌بینیم که وزیر با استفاده از شگردهای «کنترل بازتاب» و «اسطوره‌سازی» پیروان مسیحیت را وادار کرد تا تیشه به ریشه خود بزنند و با ترفند «مارپیچ سکوت» نیز موفق شد بین پیروان مسیح، جنگ نیابتی راه بیندازد به گونه‌ای که از طرف یهودیان توانست ضربات جانی و مالی زیادی را بدون کوچک‌ترین هزینه‌ای بر پیکر جامعه مسیحیان وارد سازد.

جالب توجه این است که مولانا در قرن هفتم بدون اینکه از اصول و فنون قدرت نرم و سخت‌امروزی اطلاعی داشته باشد، چنان با مهارت و تدبیر به تبیین مؤلفه‌های دو قدرت با دیدگاهی جامع و وسیع و بدون تعصب می‌پردازد که آدمی شیفته و تحت تأثیر جامع‌نگری و آسیب‌شناسی دینی و فرهنگی وی قرار می‌گیرد و راه‌حل‌های مدبرانه و سیاسی او را می‌پذیرد؛ مانند این نکته که عامل ایجاد اختلافات و تفرقه‌های دینی، چه در قدرت نرم و چه در قدرت سخت، سلطه «بت نفس» بر انسان‌ها اعم از رؤسا و پیروان ادیان است؛ همین جامع‌نگری‌هاست که مولانا را در سطح جهان مقبول و محبوب دل‌ها ساخته است به طوری که می‌توان از نصایح و پندهای این مرشد و پیرِ تعلیم، درس‌های صلح و دوستی اندوخت و قرن‌ها با الهام‌گیری از انسان‌دوستی و کمال‌جویی وی، قرن‌ها در کنار هم به طور مسالمت‌آمیز زیست و نیز می‌توان به جای جنگ و خونریزی در راه هدایت قدم برداشت و در جست‌وجوی حق بود.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Somayeh Kianmehr

<http://orcid.org/0000-0002-0318-9916>

Khodabakhsh Asadollahi

<http://orcid.org/0000-0002-6656-578X>

Amin Navakhtimoghaddam

<http://orcid.org/0000-0002-1224-8615>

منابع

قرآن کریم.

افلاکی، شمس‌الدین احمد. (۱۹۵۹). مناقب العارفین. تصحیح یازیجی. آنکارا: انجی تاریخ ترک.

- الیاسی، محمدحسین. (۱۳۸۴). *روان‌شناسی نفوذ اجتماعی*. مجموعه مقالات دومین همایش عملیات روانی. تهران: معاونت فرهنگی سپاه.
- پشت‌دار، محمدعلی و فاطمه شکر دوست. (۱۳۹۲). عملیات روانی (جنگ نرم) در شاهنامه فردوسی با تأکید بر داستان رستم و اسفندیار. *فصلنامه تخصصی مطالعات داستانی*، ۴ (۱)، ۲۳-۳۴.
- تزو، سان. (۱۳۵۹). *هنر جنگ*. ترجمه حسن حبیبی. تهران: انتشارات قلم.
- جنیدی، رضا. (۱۳۸۸). *تکنیک‌های عملیات روانی و شیوه‌های مقابله با آن*. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- زارع حسینی، سیده فاطمه. (۱۳۸۶). *هل کتاب در مثنوی. فصلنامه سه علامه: ویژه ادبیات و عرفان*، ۱۶ (۴)، ۲۵-۴۵.
- زمانی، کریم. (۱۳۸۱). *شرح جامع مثنوی*. تهران: انتشارات اطلاعات.
- علوی، سید حامد. (۱۳۸۴). آسیب‌شناسی دین راستین در پرتو مثنوی. *مجله چشم انداز ایران*، ۳۵، ۸۶-۸۹.
- قبادی، حسینعلی. (۱۳۸۷). پیام‌های جهانی مولوی برای انسان امروز. *مطالعات عرفانی*، ۸ (۱۰۱-۱۲۴). کوشش شبستری، رحیم. (۱۳۸۶). مولوی و مسئله اختلاف ادیان. *فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، ۳ (۱)، ۱۸۱-۱۸۴.
- مرادی، حجت‌اله. (۱۳۸۹). *قدرت و جنگ نرم؛ از نظریه تا عمل*. تهران: نشر ساقی.
- مهدی‌پور، محمد و همکاران. (۱۳۹۵). آن روی سکه جنگ در شاهنامه (بررسی مؤلفه‌های جنگ نرم در شاه جنگ روانی رستم). *زبان و ادبیات فارسی*، ۲۳۳ (۶۹)، ۱۶۱-۱۸۰.
- مهرداد، هرمز. (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر نظریات و مفاهیم ارتباط جمعی*. تهران: مؤسسه فرهنگی پژوهشی فاران.
- هولندر، ادوین پی و همکاران. (۱۳۷۸). *روان‌شناسی اجتماعی؛ رهبری و قدرت، تأثیرات ارتباط جمعی، افکار عمومی و فعالیت سیاسی*. ترجمه احمد رضوانی. مشهد: انتشارات به نشر.

References

The Holy Quran.

- Aflaki, Sh. A. (1959). *Manaqebolarefin*. Yaziji Correction. Ankara: Angie Left History. [In Persian]
- Alavi, S. H. (1384). "The Pathology of the True Religion in the Light of Masnavi". *Iran Perspective Magazine*. Pp. 86-89. [In Persian]

- Boltz, W. G. (1993). *Lao tzo Tao Teaching, In Michael Loewe, Early Chinese Texts: A Bibliographical Guid.* California, Berkeley: University of California Press.
- _____. (1993). *Lao tzo Tao Teaching, In Michael Loewe, Early Chinese Texts: A Bibliographical Guid.* California, Berkeley: University of California Press. [In Persian]
- Eliassy, Mohammad Hussein. (2005). *Psychology of Social Influence. Proceedings of the Second Conference on Psychiatric Operations.* Tehran: IRGC Cultural Deputy. [In Persian]
- Ghobadi, H. A. (2008). "Rumi's Universal Messages for Human Beings Today". *Mystical Studies.* P. 87. pp. 101-124. [In Persian]
- Hollander, E., et al. (1999). *Social Psychology; Leadership and Power, the Effects of Mass Communication, Public Opinion and Political Activity.* Translated by Ahmad Rezvani. Mashhad: Publications to be Published. [In Persian]
- Junaidy, R. (2009). *Psychiatric Operations Techniques and Methods of Dealing With it.* Mashhad: Astan Quds Razavi Publications. [In Persian]
- Mahdipour, M., Partners. (2016). "On the Coin of war in Shahnameh (Study of the Components of Soft war in the King of Rostam Psychological War", *Journal of Persian Language and Literature,* d 69. pp. 161-180. [In Persian]
- Mehrdad, H. (2001). *Introduction to theories and Concepts of Mass Communication.* Tehran: Faran Cultural Research Institute. [In Persian]
- Mogenthou, H. (1973). *Politics Amongnation the Stugel For Power and Peace:*New York.
- Moradi, H. (2010). *Power and soft warfare; From theory to practice.* Tehran: Saqi Publishing. [In Persian]
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics.* New York: Public Affairs.
- Nye, J. S. (1990). *Soft power,* Foreign Policy, No. 80, fall.
- Poshtdar, M. A., F, Sh. (2013). "Psychological Operations (Soft War) in Ferdowsi's Shahnameh with Emphasis on the Story of Rostam and Esfandiar". *Journal of Fiction Studies.* Pp. 23-34. [In Persian]
- Robertson, D. (1998). *Dictiovary of Politics,* London, Penguin Books.
- Shabestari Effort, R. (2007). "Rumi and the Issue of Religious Differences". *Quarterly Journal of the Faculty of Literature and Humanities,* Vol. Pp. 181-184. [In Persian]
- Tzu, S. (1359). *The Art of War.* Translated by Hassan Habibi. Tehran: Qalam Publications. [In Persian]
- Walter, B. W. (1988). *Technology and Sovereignty.* Foreign Affiaier.

Williams, R. (1981). *Culture*. Fontana Press.

Zamani, K. (2002). *Comprehensive description of Masnavi*. Tehran: Information Publications. [In Persian]

Zare Hosseini, S. F. (2007). "People of the Book in Masnavi". *Quarterly Journal of Three Signs: Special Literature and Mysticism*, Q4. Pp. 25- 45. [In Persian]

استناد به این مقاله: کیان مهر، سمیه، اسداللهی، خدابخش و نواختی مقدم، امین. (۱۴۰۰). بررسی آسیب‌شناسی جنگ ادیان در مثنوی معنوی. *فصلنامه متن‌پژوهی ادبی*، ۲۵ (۸۹)، ۲۴۳-۲۷۲. doi: 10.22054/ltr.2020.40604.2625

Literary Text Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.